

men wachte zich dan voor verdere verwarring van de beide zeer onderscheiden deelen der onderwijskwestie, t. w. den voor allen gemeenschappelijken rechtsvorm, en den voor elke richting bijzonderen inhoud, die bij het onderwijs wordt gewenscht.

En waarom ik dus spreek? Waarom ik op onderscheiding dring, en eisch, dat onzerzijds de strijd geheel tot het eerste deel van het vraagstuk beperkt worde? Omdat het feit niet kan geloochend worden, dat onze wenschen niet meer die van allen binnen onze erve zijn, en elke overschrijding van het recht onzer eigen wenschen zich ten slotte tegen die wenschen keeren zou. Omdat elk rechtstreeksch besluit van het oude Holland der vroegere eeuwen tot het Nederland van onze dagen, mij valsch en zonder recht schijnt. Omdat we de oogen niet langer mogen sluiten voor de tastbare waarheid, ons volksleven dat sinds '95 bezig is, een zeer belangrijke gedaantewisseling te ondergaan.

Ik zal u zeggen, wat ik met die transformatie van ons volksleven bedoel.

Toont de geschiedenis ons in de feiten zelf de mogelijkheid, dat eenzelfde volk in den loop der eeuwen, door uitzetting of inkrimping zijner erve, door wat op eigen bodem of buiten zijne grenzen geschiedt, zijn nationaal karakter zeer merkbaar wijzigen kan, van het volk dézer landen geldt dit bovenal. Zoo moet, wie niet willens blind is, het gewichtig feit erkennen, dat uit de worsteling der Hervormingseeuw een nieuwe vorm voor het nationale leven van Holland's volk is geboren. Immers omvatte het vóór die eeuw geheel het land, dat zich thans Belgie noemt, ja breidde het tot in Frankrijk's erve en oostwaarts zelfs op Duitschland's bodem den omloop zijner grenzen uit, door de worsteling der Reformatie werd een geheel nieuwe staat gevormd, die, vergeleken met het vroegere rijk, tot minder dan de helft inkromp, en waarin het nationale leven zich tot een zevental, niet eenmaal der grootste gewesten, beperkt zag. En waar reeds dit machtig